

la dëscussion as fa creusa....

ANCOR ANSIMA A NOSTA LENGHA E NOSTA IDENTITA

N'articol ch'an riva da l'otra part dël mond. Nost colaborator, ël professor Mauro Tosco, a l'é stait ciama a tene na serie 'd lesson, dla durata 'd ses meis, al "Senter d'Arseche për le Tipologie Lenghistiche" ëd l'Università Nassiona Australian-a 'd Canberra. E a l'é da li ch'an riva cost articol e ch'an rivrèran coj a vni.

Canberra, 1 ëd magg 1999 Car Monsù Burss; i j' mando l'articol ëd magg an ësserand ch'a riva për temp (e ch'as peula les-se). I son si an Australia da gnanca doi di e i son ancor un pòch cimi dal viagi e dal cangiament d'ora (si a l'é mesdi e a Turin quatr ore 'd neut). Èl meis che a ven i farai mej, i lo promëtto, a peul dé 'n colp ëd telefono a mia ca, mach për dije ch'a l'ha arseivù l'articol? Arvèddse.

I soma d'acòrdi, i chërdo, an sël valor ëd nosta lengha coma simbol ëd nosta identità. A sarà, miraco, nen l'ùnich, e gnanca 'l pì bel dij simboj: a i-é 'l drapò, nòste montagne e valade, nosta cusin-a e nòste tradission. Ma la lenga a l'é, 'd sigur, ël simbol pì esclusiv, col ch'a l'é mach nòst, përchè 'l piemontèis a l'é motobin diferent da tute le lenghe e ij dialet dj'anviron.

Ij meis passà i l'oma parlà 'd coma le lenghe a sio soens dovrà coma simboj da 'n pòpol, dzortut quand col pòpol a deuv arvendiché soa identità.

La posission dij Piemontèis a l'é nen diferenta da cola 'd tanti d'òtri an Euròpa - ij

Catalan, ij Breton, ij Basch. A i son, a l'é vera, d'òtri mojen për arvendiché n'identità: na religion coma, an Jugoslavia, ij Croat anvers ij Serb e ij Bosniach, na stòria d'autonomia e d'indipendenza, coma për jë Scossèis. Tuti ij pòpoj ch'a 'rvendico soa identità a travers ëd na lenga a l'han un problema: coma goerné un simbol, la lenga, che "as ved nen", e ch'a cangia sempe, dëdnans a j'euji ëd coj ch'a la parlo, e senza ch'as n'ancòrzo.

Goerné la cultura e la literatura a l'é, 'd sigur, la strà pì sempia. Jë stat democràtich e federaj a fan giusta sossì, con na scòla ch'a l'é lassà a la goerna dle comunità locaj. Ma a l'é nen ël cas ëd l'Italia, e a-i é gnun-a possibilità, ancheuj, che costa situassion a cangia an pressa, con la pressa dont a l'ha dabzògn na lenga, coma la nòsta, ch'a va a 'rzigh ëd meuire da sì a na generassion o doe.

A-i é nen la fòrsa, política e sossial për "ampon-e" (con tut ch'i seve che "ampon-e" am pias nen) la tua dël piemontèis, e a-i é nen la volontà, anté ch'an comando, a Roma, për dene nosta libertà.

Për tuti costi motiv, i l'hai proponù, e i vad disand, che la tua is la fasso nojàutri, senza ciame gnete a gnun. I podoma felo s'i travajoma anté che lè stat a intra ancor nen; disoma, ch'a intra 'ncor nen tròp. Èl pì evident ëd costi camp a l'é col ëd l'economia: un camp andoa ch'i soma bastansa fòrt (a l'é vera ch'a-i son motobin ëd problema, ma chi a dis che 'l Piemont a l'é pòver a l'ha mai vist un

pais pòver). La fòrsa 'd nosta economia a l'é la fòrsa 'd nosta sossietà e an ven dai valor dël Piemont, dij nòsti pare e nòsti cé.

A l'é na fòrsa dont i dovoma nen avèj ontà: i l'oma fass-la nojàutri, senza ciameje 'l permess a Roma ('d pi: i l'oma fass-la e i l'oma goernala **CONTRA** coj ëd Roma). Dovré nòst simbol ant la sossietà a l'é motobin pì malfé che ant la scòla o la cultura. Ij problema a son tecnic, ma 'dcò sossiaj o, mej, dè psicologica sossial. Ij problema tecnic an ven-o dal fàit che 'l piemontèis a l'é 'n dialet ant la sossietà e a l'ha nen (**ANCOR** nen) le paròle (ël **LESSICH**) e le manere 'd di (la **FRASEOLOGIA**) 'd na lenga moderna e "completa". Tuti ij piemontèis ch'a deuvro soa lenga (ant na sossietà ch'a l'é motobin pì complicà 'd cola dij nòsti cé) a lo san bin, e 'l travaj e l'"ideologia" d' "Assion Piemontèisa" a l'é sempe stait cost e mach cost: spantié la "veuja" 'd Piemont e 'd libertà (i soma nen j'ùnich), ma an dovrand sò simbol pì s-cet, la lenga.

I soma, as capiss, gnanca j'ùnich a dovré 'l piemontèis, ma i soma an tra ij pòchi a dovrelò coma na lenga "completa", an cobiant j'ideaj (ëd libertà e autonomia) con un mojen (la lenga). E si a nass n'òtr problema: dovré 'n dialet (përchè, i l'oma dit, ël piemontèis a l'é 'n dialet ant la sossietà) coma ch'a fussa na lenga a va contra cola "scala 'd valor" dont i parlava cheich meis andarera e che tuti i l'oma bin andrinta, tant anreus che soens i-

i pensoma nen.

E si i rivoma ai problema sossiaj e psicològich.

La scala 'd valor an dis che "a vanta" dovré la Lengha, con la "l" gròssa, quand ch'as parla d'argoment "fòravia" (j'argoment dont a deuv parlé 'n giornal, e ch'a son ëdcò j'argoment dla sossietà an general), antramente che "as peul" dovré 'l dialet an parland d'argoment che, va a savèj përchè, a son pì "bass".

I dovoma pà avèj ontà 'd costa scala 'd valor: tuti, piemontèisòfon o italfon ch'i sio, i l'oma la midema idéja 'd coma che "a vanta" parlé, 'd cola lenga dovrà o nen dovrà an minca ocasion. Mach che, coma ch'i disia 'n pò 'd temp andare-ra, nojàutri i voroma, i **DOVOMA**, s'i voroma vive, cangé la scala, butela an pian, se pròpi a ariessè-roma nen a buté 'l sota dèdzora ('l piemontèis ant la posission ëd l'italian). A vanta ambelessi di almen cheich paròla su n'òtra obiession ch'an podran fene, e che già bele ancheuj an fan, an sla lenga peimontèisa coma ch'i la dovroma nojàutri: ch'a l'é pì nen un piemontèis genit, pur, an essend mès-cià con l'italian.

Nòst simbol, an diso, parèj a l'é pì nen "polid" e a l'é 'dcò fauss. A l'é costa n'obiession seria, e ch'a l'é soens fàita an bon-a fé da gent antressà al piemontèis e a la tua, an gener, dle lenghe minoritarie. E a l'é 'dcò n'obiession anportanta për nòsti but d'arvendicassion dël piemontèis coma lenga: a l'é ciàir parèj dël di che 'l piemontèis

ch'as les ant n'articol d'economia o 'd politica a l'é un piemontèis ch'a pija tant da l'italian, a l'é, coma ch'a diso ij lenghista, "calcà" da l'italian. Un "calch" a l'é na paròla o na frase che a l'é fàita con le regole e j'element ëd na lenga, ma an copiand-ne n'òtra.

Për esempi, s'i veuj traduve "pallavolo" an piemontèis e i diso cheicòs coma "palavòlo", cost a l'é un "prestit" da l'italian (l'italian "volo" as dis nen "vòlo" an piemontèis). Se, për contra, i diso "bala al vòl" a l'é un calch, fàit con element piemontèis, ma "copià" da l'italian.

Mi pèrsonalment i l'hai gnete contra ij prestit o contra ij calch, ma a l'é evident che 'n piemontèis satù 'd prestit a l'é pì davzin a l'italian, e s'i voroma fé vèdde ciàir a tuti che 'l piemontèis a l'é na lenga, sossì a va nen bin. D'òtra part, as peul gnanca pretende che la gent a passa sò temp a 'nventesse 'd bele paròle neuve, o a ciame 'l permess, anans ëd parlé o dè scrive an piemontèis, a quai piemontesista o a chèich academia.

E se mè seugn d'un piemontèis viv e dovrà për parlé e, dzortut, për ëscrive 'd tut a vnià mai na realtà (se 'l piemontèis a esistrà ancor), a l'é ciàir ch'a sarà 'n piemontèis nen tant "bel" e "polid"; darmagi, ma i saroma viv.

Ma a-i é almen n'òtr problema: ël piemontèis ch'a parla d'argoment "fòravia" a l'é nen, an bon-a sostansa, na lenga genita, ch'a corispond a n'usagi real dla gent dël Piemont. Si, mira-

co, quaidun a crijerà a lè scandol, ma a vanta esse ciàir e onest: a-i é, second mi, gnete 'd mal a amètte che nojàutri i dovoma **ANVENTÉ** 'l piemontèis ëd doman, e che, an quai maniera, costa lenga a-i é ancor nen. E a-i é gnanca gnete 'd mal ant l'idéja d' "anventé" na lenga; e ch'a sio pròpi j'italian a dine che nojàutri i "anventoma" na lenga...

J'italian a son coj ch'a parlo na lenga nassua ant ël mila e dosent e peui "butà a freezezer", parlà da gnun coma lenga viva, ma mach dovrà coma lenga literaria. Gnun a chërdo, i spero, che jë scrittor an italian dël mila e sinchsent o sessent a **PARLEISSO** italian.

A l'é nen un cas, i chërdo, che 'l prim romanzié anportant an italian a sia stait Manzoni ant ël mila eutsent e subia (na frisinina a dòp dij romanzié an fransèis, anglèis e fin-a an russi) e ch'a l'abia dovù andé a spassess-la un pòch a Firenze për corege soa lenga. E che 'l prim piemontèis a scrive (con quai ch'arzultà) an italian a sia stait, i chërdo, l'Alfé (Alfieri), e che soe nòte 'd viagi a l'abia faje an fransèis quaiòs a veul di: che an italian as vendìo pòchi liber, ma 'dcò che scrive **PRÒSA** an italian a l'era malfé, motobin pì malfé che scrive poesie e tragedie. Che miraco Alfé a fussa, con l'italian, ant la midema posission anté ch'i soma nojàutri ancheuj con ël piemontèis (motobin meno an piòta che l'Alfé, as capiss)? Coragi.

Mauro Tosco

IJ TERMO DÈL PODÈJ

Costa a l'é un-a dle pòche vire ch'im anandio a scrive cheicòs cissà dal fot.

E i lo fas për parlevé 'd "Torino Sette" col escartari che, minca vèner, a ven dàit a gratis ansema a "La Stampa". Ant ël meis d'otòber dël '98, i l'avia 'mbatù Gabriel Ferraris, ël diretor ëd "Torino Sette", ch'a l'avia ampromètume 'd giuté la promossion ëd nòst giornal. Quindes di apress peui a l'avia telefoname Renato Scagliola, 'l colaborator ëd "Torino Sette" e ch'a s'òcupa 'd ròbe piemontèise, për dime che an sël sò scartari a l'avo an programa 'd fé seurte 'n tòch an piemontèis, coma ch'a fan già për ël sarasin, e che pertant i-j' prontèissa 'n tòch (nen pì che vintessinch righe i m'arcomando!) con la nòta dij giornaj, piemontèis o bilenghe, ch'a seurto an Piemont an manera d'orienté 'l letor ch'a vorèissa lese an piemontèis. Pien ëd gòj e 'd soen i l'hai falò pì prest che 'n pressa e tre di dòp la redassion ëd "Torino Sette" a l'avia 'l tòch, col ch'i peule lese si sota.

A mi a sarìa piasume 'd pi scrive d'òtr e d'argoment a sarìa pro stajne, ma l'arcesta a l'era cola...

A passa november: gnete, dzember: gnete e gené: sempe gnete.

Antlora i l'hai telefonaje a monsù Ferraris ch'a l'ha rëspondume, con ël ton sech ch'as deuvra anvers ij fiolòt ësfacià, che "lor" a l'han ij sò "temp" e ch'i lo dèsturbèissa pì nen.

A la fin ëd mars i l'hai scrivùje a "lo dico a Torino Sette" e a la mità d'avril la rispòsta pùblica a l'é rivà: a l'han nen publicà col tòch përchè lor, an pì che sò temp, a l'han ëdcò sò "standard ëd qualità".

Coma di che 'l tòch ch'i l'avia mandaje a l'era mnis. E sòn a me sta nen bin. N'articol a peul esse malfait për argoment, espòsission o gramatica. Lassoma perde la gramatica: s'a fussa stàje d'error lor a sarìo nen ancorzus-ne com a dimostro j'error dont a son pien ij tòch an piemontèis che, mincatant, a pùblico; e lassoma 'dcò perde l'argoment: l'argo-

ment a l'han sernulo lor, ant la pèrson-a 'd monsù Scagliola. L'espòsission antlora. Già mach che fòra dle tre righe dl'achit tuta la resta a l'era mach la lista djë svarià giornaj present an Piemont. E che eror d'espòsission a peul esse ant na lista?

No, l'error a l'é n'òtr e a l'é 'd concet.

Tacà a minca giornal o boletin sità, i l'avia butà la nòta ch'a disia s'a l'era o nen finansià da la region e, a la finitiva, a 'rzultava che, an Piemont, tuti ij tòch ëd papé stampà a pijo ij sòld da la Ministrassion regional. Tuti fòra dël nòst. E sòn a va nen bin a dilo përchè a peul porté la gent a pensé che 'l nòst a sia l'ùnich giornal vremen indipendent e sincer ch'a critica quand ch'a fa damanca e che, pertant, për ël Podèj a dev dèscmpari.

A l'é pì sempì monté an slè scagn ëd la superbia e campé la merda dj'alusion antossia a col ëd chi a fa sò mesté con coretèssa. A 'sta mira le conclusion a son peui nen tante. Un-a a l'é che 'l podèj a

l'ha gnun termo e, coma 'l Pare Etern, a l'é an ciel, an tera e an minca pòst, compris "Torino Sette".

L'òtra a l'é che la mare dij ciarlatan a l'é sempe pèrna. Ardì.

Beppe Burzio

NEUVE DÈL LAMBEL
Ansim a 'n pàira dj'ùltim nùmer a l'é stàje 'n cit debà an sl'arcesta d'un letor ëd podèj lese 'dcò cheicòs ëscrivù an lenga piemontèisa. Dèdlà 'd lòn, pòch o tant, che maniman a sarà publicà su cost insert, a smija giust dé n'anformassion coreta ansima a lòn che, ancheuj, a sè stampa an Piemont an lenga piemontèisa e sò dialet.

ASSION PIEMONTEISA
A l'é l'ùnich giornal d'opinion, anformassion, cultura e crònaca, tut ëscrivù an lenga piemontèisa. A costa doi mila lire e a l'é nen sovensionà da la Region. As treuva dai giornal dël Piemont minca meis, apopré a la mità dël meis e a l'é euvra dl'editris **Pro Pie-**

monte - contrà M. Montano, 24 - 10143 Turin - tel. 011.7710595.

PIEMONTEISANCHEUJ
Mensil ëd poesia e narativa tut an lenga piemontèisa. A costa sinch mila lire e a l'é sovensionà da la Region. A ven mandà a j'abonà o vendù da l'editor **Centro Studi Don Minzoni** - cors Lecce, 88 - 10143 Turin - tel. 011.7716836.

LA SLOIRA - Scartari 'd literatura tut an lenga piemontèisa. A seurte minca tre meis. A costa des mila lire e a l'é sovensionà da la Region. A ven mandà a j'abonà o vendù da l'editor

La Sloira - 10015 Ivreja - tel. 0125.43082. A-i son peui ij notissiar dle svarià associassion culturaj:

GIOVENTURA PIEMONTEISA - scrivù an piemontèis e italian. A seurte a Turin minca meis e a l'é sovensionà da la Region. Associassion **Gioventura Piemontèisa** - Turin - tel.

011.798940. **NEUV PIEMONT** - ëscrivù an italian e piemontèis. A seurte a Turin minca doi meis apopré e a l'é sovensionà da la Region. Associassion **Nòste Reis** Turin - tel. 011.356558.

VAL PELIS - ëscrivù an italian e piemontèis. A seurte a La Tor (Tor Pelis) minca doi meis e a l'é sovensionà da la Region. Associassion **Grup d'Assion Val Pelis** - contrà Alfieri 3/c - La Tor.

ALP - ëscrivù an dialet bielèis e an lenga piemontèisa - e sò supplement

TRON E LÒSNA - scrivù an dialet bielèis e an italian. A seurto a Bièla minca doi meis apopré e a son sovensionà da la Region. Associassion **Èl sol ëd j'Alp** - Bièla - tel. 015.94271.

A-i son ëdcò d'òtri notissiar d'òtre associassion, ma a son ëscrivù an italian e pertant nen d'antèresse për chi ch'a veul lese an piemontèis.

PÈR SOSTEN-E 'L GIORNAL A STA PÈR NASSE L'ASSOCIASSION